

НЕОБХІДНІСТЬ І СУТТЄВІСТЬ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Товарне виробництво є основою передумовою виникнення кредитних відносин, причому в економіці з такою організацією суспільного відтворення, де товар - це річ, вироблена для добровільного обміну, не зв'язаного з примушенням.

Сільськогосподарське виробництво має низку специфічних особливостей, що дозволяють оцінити гостру необхідність кредитної підтримки даного направлення комерційної діяльності.

У рослинництві існує часовий розрив між здійсненням первісних затрат на виробництво і надходженням виручки від реалізації кінцевого продукту, причому даний розрив носить суворо сезонний характер:

НАПРИКЛАД: --- затрати восени – обробіток ґрунту, внесення добрив, посів озимих культур; --- затрати весною – обробіток ґрунту, посів ярих культур, внесення добрив, проведення заходів по боротьбі з бур'янами і шкідниками; --- затрати влітку – внесення добрив, проведення заходів по боротьбі з бур'янами і шкідниками, збирання врожаю.

Виникнення доходу можливо тільки після реалізації вирощеної і зібраної продукції споживачам. Очевидно, що у сільськогосподарського виробника є постійна потреба в залученні додаткових джерел фінансування (банківського кредитування) на період від початкових затрат на обробку землі до моменту надходження коштів за проданим врожай.

У тваринництві сезонність не так різко відбивається на характер процесу виробництва, однак основна заготівля кормів відбувається в літньо-осінній період, що викликає додаткову потребу в грошових коштах на ці потреби у вищезазначений час року.

Визначимо теоретичні основи функціонування кредитних відносин в народному господарстві і в тому числі одній з основних його галузей – сільському господарстві.

Бивчення будь-якого явища включає в себе дослідження передумов його виникнення, умов існування і розвитку, визначення його внутрішньої структури і місця в існуючій економічній системі.

Товарне виробництво є основною передумовою виникнення кредитних відносин, причому в економіці з такою організацією суспільного відтворення, де товар - це річ, вироблена для добровільного обміну, не зв'язаного з примусом (мається на увазі конфіскаційний характер руху вартості). Кредитні відносини опосередковують всі етапи руху вартості: стадію виробництва, стадію розподілу і кінцевого споживання. Якщо банківським кредитом користується сільськогосподарське підприємство, то перша стадія руху товару може являти собою закупівлю насіння, купівлю основних засобів, виплату заробітної плати працівникам. На стадії розподілу рух товару реалізує себе при залученні кредиту торговельними організаціями з метою створення товарних запасів і сезонних закупівель. На кінець, споживче кредитування населення уособлює в собі рух товару на стадії кінцевого споживання.

На ранніх етапах становлення економічних відносин необхідність обміну товарами була викликана тим, що внаслідок різних обставин в одних виробників у надлишку виявлялися певні споживчі вартості, а в інших інші, але це ще не була спеціалізація товаровиробників, а надлишок, даний природою, або результат хибного визначення потреби в речах першої необхідності. При цьому обмінювався безпосередньо один товар на інший і цей обмін носив чисто випадковий характер. Дана форма вартості є простою, окремою або випадковою, бо вартість товару втілюється в будь-якому окремому товарі, а в якому саме-то справа випадку. Для того, щоб довести свою суспільну вагу, товар повинен обмінятися на інший товар.

З виникненням розподілу праці, а в подальшому і спеціалізації, людина змушена була спрямовувати на обмін вироблену продукцію. Водночас з'явилася необхідність передавати і одержувати вартість в борг. Це визначається самою природою, самим характером виробництва, одному виробнику необхідно сьогодні віддати лишок своєї продукції тому, хто в її потребує, а той, хто одержує цю продукцію, не завжди має потрібний еквівалент для обміну.

Випадковий обмін між виробниками поступається місцем регулярному, при якому кожний з товарів обмінюється на низку інших товарів. При даній формі вартості кожний з товарів одержує вираз своєї вартості в споживчій вартості багатьох товарів. Причому кожний з них може виступати і в відносній, в одному випадку, і в еквівалентній, в іншому випадку, формі вартості. Ця форма вартості є повною або розгорнутою.

Однак в загальній масі товару завжди є один або декілька видів товару, що користуються найбільшим попитом і частіше інших обмінюються на всі інші товари. У зв'язку з цим споживчою вартістю цього товару визначається вартість всіх інших товарів. Товар, в споживчій вартості якого всі інші товари втілюють свою вартість, стає для них загальним еквівалентом. Повна форма вартості переростає в загальну. Для цієї форми вартості характерно, що в якості еквівалента виступає один товар, а тому він є загальним еквівалентом. В міру того як обмін поширюється, виконання ролі загального еквівалента закріплюється за одним певним товаром. Загальна форма вартості переростає в грошову.

Таким чином, об'єктивний процес суспільного обміну, без усвідомлення його людьми, на певному ранньому етапі свого розвитку викликає виникнення грошей. Обмін продукту на продукт, без посередництва грошей, зустрічає грандіозні перешкоди і ускладнення. Такий обмін може відбуватися тільки тоді, коли у двох осіб, що здійснюють його, є потреба в продуктах праці іншого. Але і це ще не все, бо потрібно, щоб кожний з них потребував того обсягу продукту, що подається для обміну. За теорією імовірностей випадок такого збігу обставин має мінімальні шанси. До цих двох перепон в обміні продуктів приєднується ще третя - у зв'язку з тим, що важко визначити вартість продуктів, що ідуть на обмін, необхідно визначати цю вартість через певну низку інших продуктів, що обмінюються на даний. Третя причина втрачає особливе значення якщо суб'єкт обміну будь-коли виробляє цей продукт сам і має подання скільки "конкретної праці" міститься в ньому, однак з розвитком обміну, коло товару, що обмінюється, поширюється, що не дає можливості особистої оцінки витрат.

Всі ці існуючі труднощі при обміні товару призводять до того, що при більш-менш розвиненому обміні природно виникають гроші. У даному випадку той або інший товар береться на обмін навіть тоді, коли він безпосередньо не потрібний, важливо те, що його в подальшому можна буде обміняти на інший товар. Такий товар, реалізація якого полегшена, і тому за це всі охоче приймають його при обміні, є початковими грошами.

Саме на цьому етапі розвитку можливий широкий розвиток кредиту як категорії. Адже, якщо раніше всі акти обміну вироблялися для задоволення поточних потреб споживача, то тепер з'являється така цінність, що потрібна завжди в чинність своєї постійної споживчої вартості, що виникає в чинність можливості обміну на неї чогось необхідного в якійсь те певний момент часу. Шляхом цього можливе майбутнє споживання. З'являється тимчасовий проміжок який відсуває реалізацію споживання на майбутнє. На скільки великий цей проміжок, залежить вже від індивідуальних особливостей конкретного грошового товару.

Довіра до позичальника річ реальна, в тому випадку якщо це не перший акт обміну, що ускладнилося із збільшенням суб'єктів обміну і трудністю фіксації актів обміну без будь-яких правових гарантій повернення еквівалента вартості через певний проміжок часу. Для виконання цих умовностей потрібен більш високий рівень розвитку наявного людського суспільства. Необхідна елементарна стабільність або наявність правових інститутів, що гарантують виконання договірних зобов'язань. Отже, для подальшого розвитку відношень обміну необхідне становлення основ державності, тобто загальноприйнятих і загальновизнаних правил, що регламентують їх.

На протизагу світу дійсних багатств, всім особливим субстанціям з яких він складається, гроші служать втіленою загальною формою суспільного багатства. У грошах суспільна форма багатства уречевлена, в них вона має самостійне існування поза цим багатством в товарній формі. Гроші є важливою ланкою у всій сукупності виробничих відносин. Товар і гроші гомологічні, тобто вони мають загальне походження. Відокремлюючись з товарного світу і абсолютно протистоячи йому, гроші набувають суспільної нерівності з товаром. Якщо товари знаходяться в сфері обігу тимчасово, то гроші є постійним супутником цієї сфери.

Вище були визначені такі фактори економічного розвитку суспільства, без наявності яких існування такого явища як кредит, не можливе. Конкретно це:

1. Товарний обіг;
2. Гроші і грошовий обіг;
3. Виникнення держави як правового гаранта у виконанні договірних зобов'язань.

У науковій економічній літературі не існує однозначного підходу до характеристики кредитування.

Енциклопедичний словник (1, с. 615) трактує кредит або кредитні відносини таким чином:

"Це такі угоди або промислові обороти, при яких одна сторона передає іншій у власність будь-які цінності на умовах повернення еквівалента через деякий час. Як правило кредитні угоди бувають оплатними, тобто передбачають, окрім повернення рівноцінності, ще доданої винагороди кредитора."

Інші науковці наводять наступне визначення кредиту: "...відношення, що виникає в силу кредиту між двома сторонами, складає борг. Борг виникає не тільки при позичці-позиці, але і при всякому іншому кредитному звороті, наприклад при купівлі продажу товару у кредит, придбанню нерухомості з відстрочкою платежу і т. ін. Кредитний обіг після:

- натурального обміну;
- грошового обігу, характеризує тріпо сходінку в обігу цінностей, що свідчить про більш високий розвиток народного господарства." (1, с. 617.)

Тут доречне наступне висловлювання "... при аналізі протиріч грошей, як засобу платежу, з розвитком товарного обігу розвиваються такі умови, завдяки яким відчуження товарів віддаляється в часі від реалізації їхніх цін і відношення між продавцем і покупцем перетворюються в відношення кредитора і боржника. (5, с. 89.)

З останнього висловлювання видно, що кредитування може здійснюватися, як в грошовій так і в товарній формі.

Ми підходимо до найбільш загального визначення кредиту (4, с.65). Кредит - це форма руху позичкового фонду суспільства. Під позичковим фондом тут розуміється вся сукупність створеної в даний момент вартості у суспільстві вартості, що вийшла з сфери виробництва, але ще не надійшла споживання і знаходиться в сфері обігу. Ця вартість існує в двох формах:

- у натурально-речовій формі;
- у грошовій формі.

Очевидно, що грошовий прояв позичкового фонду повинен бути суворо пов'язаний з його натурально-речовою стороною.

До позичкового фонду потрібно відносити і ту вартість, ті цінності, що вже були в споживанні, але потім власник знов "викинув" їх на ринок.

Кредит виник на певному етапі розвитку людського суспільства, як явище, обумовлене особливостями взаємовідносин товаровиробників. Продавцю необхідно продати свої товари, для цього вони і були вироблені, а у покупця на даний момент немає "еквівалента" для його набуття, його товари або ще не вироблені, або їхнє виробництво ще не закінчене, або товари ще не продані за гроші, звичайно, при їхньому повноцінному функціонуванні. Виникає потреба передачі товару покупцю (правильніше сказати потенційному покупцю) з відстрочкою платежу, в КРЕДИТ. У цьому і є найбільш загальна необхідність в кредиті. Наявність товарного виробництва, товарного обміну, повноцінних грошей є загальними передумовами (базою) кредитних відносин в будь-якому людському співтоваристві.

Можливість виникнення кредитних відносин безпосередньо пов'язана з еквівалентністю обміну, обумовленого економічним уособленням товаровиробників як власників, юридично самостійних осіб. Як правило, відношення між суб'єктами кредитної угоди носять добровільний характер. Однак, в колишньому СРСР і банки і підприємства були в державній власності, отже чисто економічні закони не могли повноцінно працювати. Навпаки, "...сам процес виробництва в грошово-капіталістичному господарстві викликає постійну циркуляцію капіталу з одних підприємств в інші з метою одержання доходу. Таке положення укорінюється в особливостях ладу, в праві продинокі власності на капітал, на землю, знаряддя, засоби ринкового виробництва або в тому протиріччі, що існує в сучасному суспільстві між громадянсько-правовими нормами, з одного боку і вимогою виробництва благ з іншої." (3, с. 10). Остання теза вказує на проблеми що виникають стосовно кредитних відносин, в період ранніх стадій розвитку капіталізму. Отже, найбільш прийнятним соціально-економічним середовищем для повновласного функціонування такого явища як кредит, є ринкове господарство з жорстким контролем держави за задоволенням суспільних потреб (загальнонародних потреб).

Об'єктивною основою функціонування кредиту виступає рух вартості в сфері товарного обміну, на основі еквівалентності обміну. Еквівалентність обміну забезпечується економічним уособленням товаровиробника, його функціонування на засадах комерційного або господарського розрахунку. Товаровиробник виступає тут як економічно і юридично самостійна особа.

З метою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, а також існування нормальних кредитних відносин на селі, необхідне докорінне перетворення основ господарювання на землі. Його зміст полягає в тому, що безпосередній виробник - селянин повинен стати власником засобів виробництва, землі; особою матеріально зацікавленою в ефективному використанні техніки, дбайливому витрачанні наявних ресурсів, підвищенні родючості ґрунтів і т. ін.

Основою, що зумовлює виникнення і функціонування кредитних відносин, є необхідність забезпечення процесу відтворення, а більш точно - безперервності зміни форм вартості валового національного продукту в процесі його руху. Однією з умов, яка визначає можливість функціонування кредиту, є тимчасове вивільнення грошових коштів і поява тимчасової потреби в них у процесі руху виробничих фондів суб'єктів господарської діяльності. Індивідуальні кругообороти засобів господарюючих суб'єктів взаємопов'язані в межах єдиного відтворювального процесу. Отже, з'являється можливість тимчасової нестачі коштів одних господарських одиниць заповнити за рахунок тимчасового надлишку коштів інших.

Сільськогосподарські виробники в період проведення весняно-польових робіт виступають споживачами кредитних ресурсів на ринку позичкових капіталів. Однак в силу сезонного характеру їх господарської діяльності вони ж самі є постачальниками кредитного ресурсу восени - в цей період їм надходить виручка від реалізації вирощеної продукції.

Об'єктивні вивільнення коштів і додаткова потреба в них не співпадають у суб'єктів утворення за часом і кількісно. Процес акумуляції тимчасово вільних грошових коштів та їхній перерозподіл реалізується за допомогою кредиту, а більш точно банківського кредиту, тому що найбільш повне розв'язання вищезазначених протиріччя можливо тільки за допомогою фінансових посередників - банків.

Отже, за допомогою кредиту розв'язуються протиріччя: (за аналогією з роллю грошей при вирішенні протиріччя укладених у товари)

1. Між зміними потреб в грошових коштах і джерелах їхнього формування як у фізичних так і юридичних осіб.

2. Між тимчасовим вивільненням грошових засобів і необхідністю їхнього ефективного використання.

Передумовою явища "кредит" є наявність поточних або майбутніх доходів у позичальника; а також сукупність економіко-правових умов, що дозволяють регулювати особливості індивідуальних

кругособів коштів господарюючих суб'єктів і їхній взаємозв'язок шляхом кредиту в процесі суспільного відтворення.

Кредитна угода, що засновується на тимчасовому запозиченні чужої власності, припускає матеріальну відповідальність її учасників за виконання взятих на себе зобов'язань. Суб'єкти кредитних відносин повинні бути власниками наявного у них майна, мати право на володіння і користування ним. Їхній індивідуальний кругообіг коштів повинен бути відокремлений від всіх інших

Обов'язковою умовою виникнення кредиту є збіг економічних інтересів кредитора і позичальника. Кредитор повинен бути певною мірою зацікавлений в наданні позички, так як і позичальник в її одержанні. Такий збіг не досягається автоматичністю за наявності грошових ресурсів у одного і потреби в них у іншого. Вирішальне значення має погодження конкретних параметрів позички її забезпечення, терміну, % і т.п., а також наявність альтернативних варіантів фінансування і розміщення коштів.

Отже, кредитні відносини висловлюють єдиний цілісний процес тимчасового вивільнення коштів і виникнення тимчасової в них потреби в ході суспільного відтворення. Опосередковуючи зміну функціональних форм валового суспільного продукту і забезпечуючи завдяки цьому безперервність його руху, кредит є об'єктивно необхідною частиною економічних відношень суспільства.

На нашу думку, найбільш об'єктивні і всеосяжні погляди на проблему, що вивчається, викладені в праці російського економіста Є. Ф. Жукова (2, с.49). Аналіз основних положень монографії дозволить сформулювати об'єктивний погляд на проблему вивчення.

Позичковий капітал -- це грошові засоби, віддані в позичку за певний відсоток за умови повернення. Формою руху позичкового капіталу є кредит. (Автор трактує кредит, як форму руху позичкового фонду, а не як самостійну категорію. Це об'єктивно, тому що поняття позичкового капіталу значно більш всеохоплююче). Позичковий капітал являє собою історичну категорію капіталу, що виникає і розвивається в умовах капіталістичного виробництва.

Ринок позичкових капіталів як економічна категорія виявляє соціально-економічні відношення, що визначаються законами ринкового господарювання, що формують в кінцевому підсумку його сутність, тобто зв'язки і відношення як всередині самого ринку, так і у взаємозв'язку з іншими економічними категоріями.

Ринок позичкових капіталів сприяє зростанню виробництва і товарообігу, руху капіталів всередині країни, трансформації грошових заощаджень в капіталовкладення, реалізації здобутків науково-технічної революції, оновленню основного капіталу.

Економічна роль ринку позичкового капіталу полягає в його спроможності об'єднати дрібні, розрізнені грошові засоби в інтересах усього капіталістичного нагромадження. Це дозволяє ринку активно впливати на концентрацію і централізацію виробництва і капіталу.

Роль кредиту в суспільстві:

- об'єднання дрібних капіталів;
- економія суспільних витрат обігу;
- вирівнювання норми прибутку;
- створення акціонерних товариств.

Об'єднанню дрібних капіталів і нарощуванню концентрації на самому ринку, спочатку сприяли банки, що були "касирами промислових капіталів", а в наступному і всі інші вигляди кредитно-фінансових інститутів і бірж. Однак і в наш час, за банками знаходиться більша частка в обслуговуванні ринку позичкових капіталів, в чинність найбільшого історичного досвіду даного сегменту кредитно-фінансових заснувань.

Перехід до ринкової економіки зумовив необхідність створення в Україні ринку позичкових капіталів для обслуговування споживачів. Однак дійсний розвиток ринку позичкових капіталів можливий лише при розвитку (наявності) ринку:

- засобів виробництва;
- предметів споживання;
- робітничої сили;
- нерухомості;
- землі.

Всі ці ринки потребують грошових засобів, що повинен їм надати ринок позичкових капіталів. Це є основний принцип формування ринку позичкових капіталів.

Як відомо, у рамках соціалістичної економіки діяв незалежний позичковий фонд (ресурси державних банків, плюс доходи страхових компаній, плюс система ощадних кас). Необхідний перехід від позичкового фонду до ринку позичкових капіталів. Сучасна кредитна система - це сукупність різноманітних кредитно-фінансових інститутів, діючих на ринку позичкових капіталів і здійснюючих акумуляцію і мобілізацію грошового капіталу. Через кредитну систему реалізується суттєвість і функції кредиту. Кредит є рух позичкового капіталу, тобто грошового капіталу, що віддається в позичку на умовах поворотності за певний відсоток. Сільськогосподарські виробники виступають суб'єктами всіх вищенаведених ринків. Отже нормальний їхній розвиток і повноцінне функціонування в умовах нашої держави є одне з умов економічного підйому даного напрямлення комерційної діяльності. Вони, як ніхто, потребують послуг ринку позичкових капіталів, ця потреба заставлена в самій специфіці с.г. виробництва (сезонності).

Висновки:

У сільського господарства є багато джерел фінансування, які працюють при наявності стабільності у суспільстві, але в наших умовах господарювання реальний виробник повинен дотримуватись виключно ринкових категорій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь // С-Петербург, 1895.
2. Жукова Е.Ф. Общая теория денег и кредита. // Москва, Банки и биржи, 1995.
3. Капительбаум З.С. Учение о деньгах и кредите // Ярославль, 1922.
4. Лаврушин И.О. Кредит как стоимостная категория социалистического воспроизводства. // Москва, 1978.
5. Маркс К. Капитал т.1 // Москва, 1976.